Postmottak

Klima- og miljødepartementet

Deres referanse 26/4470

Knut-Einar Søberg

Straumevassdraget Fiskeforening

Bø i Vesterålen

Skriftlig innspill til Klima- og miljødepartementets arbeid med ny stortingsmelding om villaks, sjøørret og sjørøye

Finn og restaurer anadrome vassdrag

Hovedkrav: Bruk stortingsmeldingen til å få på plass en finansieringsplan på minst 100 millioner kroner årlig i ti år gjennom en egen statlig ordning for fysisk restaurering av anadrome vassdrag, i tillegg til dagens brede vannmiljømidler.

Bekker, sideløp og gyteområder må åpnes og restaureres, slik at villaks, sjøørret og sjørøye får et større naturlig produksjonsareal. Dette er vårt forslag til en ny bevilgning. [1–3]

Tre konkrete tiltak som må vurderes inn i stortingsmeldingen

1. Finn og synliggjør produksjonsarealet. Sammenstill Lakseregisteret, Vann-Nett og NVEs elvenett med lokale kartlegginger av små bekker, sideløp og innsjøtilknyttede tilløp. Registrer både naturlig og dagens vandringsgrense, kulverter og andre hindre, historiske og nåværende løp, vannføring, gytebunn, skjul, kantvegetasjon og finsediment. Vis i kart hvor mange kvadratmeter habitat som kan gjenvinnes gjennom hvert tiltak. [10, 11, 15]

2. Fjern årsakene og restaurer hele strekninger. Prioriter passerbare veikryssinger og kulverter, gjenåpning av lukkede bekker og sideløp, gjenslynging der det er mulig, funksjonell vannføring, naturlig bunn og skjul, kantvegetasjon og tiltak mot tilslamming.

Når vei, jernbane, flomsikring eller landbruksanlegg fornyes, bør muligheten for samtidig å gjenopprette vandring og habitat vurderes. Grus, stein og fiskepassasjer må dimensjoneres etter lokal hydrologi og habitatdiagnose. Løsninger som krever vedlikehold, må få tydelig ansvar og finansiering. [2, 6]

3. Finansier gjennomføringen i ti år. Planlegg en egen budsjettpost på minst 100 millioner kroner årlig, med adgang til flerårige tilsagn og en særskilt del for små sjøørretbekker. Midlene skal dekke kartlegging, grunneieravtaler, prosjektering, anlegg, vedlikehold og oppfølging. Bruk regionale prosjektlister, og gi raske tilskudd også til lokalt forankrede småtiltak. Følg opp åpnet areal, gyting, ungfisk og utvandrende smolt på utvalgte strekninger, og gjør resultatene offentlig tilgjengelige.

Overordnet til stortingsmeldingen

Stortingsmeldingen bør legge grunnlaget for en tiårig plan for minst 100 millioner kroner årlig for fysisk restaurering av anadrome vassdrag.

Det bør fastsettes et nasjonalt mål for gjenvunnet gyte- og oppvekstareal, vandringshindre må fjernes, og det må bygges opp en åpen tiltaksportefølje.

Undersøkelsene i Verdal (Verdal kommune) viser omfanget av produksjonstapet.

Straumevassdraget (Bø kommune) viser potensialet ved full restaurering.

Gaula (Holtålen, Midtre Gauldal og Melhus kommuner) viser at fisken tar forbedrede bekker i bruk.

Lokalsamfunnene må få midlene som trengs for å gjennomføre slike tiltak i stor skala.

Fra bevilgning til flere fisk

Regionene bør samle ferdig planlagte prosjekter i én prioritert portefølje: åpne egnede arealer bak vandringshindre og restaurer gytebunn, skjul, vannføring og kantsoner. Små bekkeløp må kunne få raske tilsagn. Flere tiltak kan samordnes med planlagt arbeid på vei, jernbane og annen infrastruktur.

Det bør rapporteres årlig om kroner brukt, antall fjernede hindre, antall meter og kvadratmeter åpnet eller forbedret anadromt habitat, antall bekker med registrert gyting og utviklingen i bestandene av ungfisk og smolt.

Undersøkelsen i Verdal (Verdal kommune), erfaringene fra Gaula (Holtålen, Midtre Gauldal og Melhus kommuner) og kartleggingen rundt Oslofjorden gir en klar begrunnelse for å starte nå.

Samtidig vil systematiske etterundersøkelser gi kunnskap som gjør investeringene i påfølgende år mer treffsikre. [4, 11, 16]

Fordi fiskeregulering alene bygger ingen nye gyteplasser

Fisket etter anadrome arter kan reguleres stadig strengere, men regulering åpner ikke en eneste kulvert og gir ikke yngelen større oppvekstareal. Regulering av selve fisket alene vil derfor ikke gi en vesentlig økning i fiskebestandene.

Fisken er avhengig av en sammenhengende produksjonskjede: fra gytefisk og gyting til yngel, oppvekstareal og utvandrende smolt. Restaurering kan øke vassdragets kapasitet til å produsere fisk. Hvor mange voksne fisk som senere vender tilbake, påvirkes i stor grad av hvor mange som vokste opp i elva.

Derfor må habitat, ungfisk og smolt følges opp samlet.

Norge har som mål å restaurere minst 15 prosent av forringede vassdrag innen 2030.

Handlingsplanen ble lagt fram i juli 2026. Stortingsmeldingen bør konkretisere målet for anadrom fisk gjennom et tydelig krav om mer tilgjengelig og funksjonelt produksjonsareal. [3]

Fordi norske undersøkelser viser

Verdal (Verdal kommune), Trøndelag: En fagfellevurdert undersøkelse av 35 sjøørretbekker beregnet at om lag 66 000 m², tilsvarende 32 prosent, av det tidligere produksjonsarealet var gått tapt. Når redusert kvalitet i gjenværende habitat også ble tatt med, ble det samlede tapet i beregnet ungfiskproduksjon anslått til om lag 80 prosent.

Arealer som åpnes og forbedres, kan derfor gi en langt større gevinst enn antall meter bekk alene tilsier. Beregningen sammenligner dagens bekker med en historisk referanse. [4]

Straumevassdraget (Bø kommune), Nordland: NORCE kartla nær 13 kilometer elvestrekning og minst 22 600 m² anadromt elveareal.

Av den kartlagte elvelengden var 57 prosent fysisk påvirket, og elvearealet ble anslått å være redusert med rundt 15 prosent. Kanaliserte og grøftede strekninger hadde om lag halvparten så mye skjul og 5 prosent gyteareal, sammenlignet med 17 prosent på mindre påvirkede strekninger.

Etter tiltak i fiskepassasjer, gytebunn og skjul var økningen i ungfisktetthet størst på tiltaksstasjonene. NORCE beregner at full restaurering, med gjenslynging og gjenåpning, kan øke fiskeproduksjonen med minst 70 prosent fra 2023-nivået. Dette er et konkret mål å arbeide mot og følge opp gjennom flerårige målinger. [5]

Gaula (Holtålen, Midtre Gauldal og Melhus kommuner), Trøndelag: I 2024 ble om lag 3 000 meter fordelt på fem sidebekker restaurert for rundt 765 000 kroner ekskl. mva. Beregnet egeninnsats kom i tillegg.

I Varmbubekken (Melhus kommune) åpnet utbedringen av en kulvert om lag 200 meter vandringsvei. Allerede samme høst tok sjøørreten de nye gyteområdene i bruk. I Loddbekken (Melhus kommune) ble det observert 26 gytefisk i et område der tidligere observasjoner vanligvis lå på 4–6 fisk årlig.

I Kaldvella (Melhus kommune) ble det registrert 27 sjøørret og én laks, mot tidligere 4–6 sjøørret. Dette er konkrete observasjoner fra restaurerte sidebekker og viser hvor mye lokal innsats kan utløse. [16]

Blokkenvassdraget (Sortland kommune), Nordland: Blokken grunneierlag beskriver hvordan eldre inngrep stengte vandringsveien til innsjøene og tilløpene.

Prosjektet ble organisert i 11 tiltakssoner fordelt på tre trinn, med mål om å gi laks, sjøørret og sjørøye tilgang til vassdraget igjen.

Dette er et lokalt eksempel på at vandring, habitat og finansiering må planlegges og gjennomføres i sammenheng. [20]

Fordi sjørøye trenger vann og variasjon

I Moskoelva (Nordreisa kommune), som er en del av Reisavassdraget (Nordreisa kommune) og har en elvelevende sjørøyebestand, er vann ført tilbake til det gamle løpet, terskler åpnet og skjul lagt ut. NVE beskriver tiltakene som en forbedring av habitatet for anadrom fisk. Tiltakene bør følges opp med målinger av fiskebestanden. [9]

Fordi småbekkene har en større oppgave enn registeret viser

Når én kartlegging rundt Oslofjorden alene identifiserer 329 bekker og elver som sjøørreten kan, eller burde kunne, vandre opp i, er det lite sannsynlig at Lakseregisterets om lag 1 300 registrerte elver gir et fullstendig bilde av alle anadrome bekker og vassdrag i Norge.

De små bekkene må registreres, og det må fastsettes et bedre nasjonalt tall. Kartleggingen fant 183 fullstendige og 79 delvise menneskeskapte vandringshindre. Enkelte småbekker manglet også i Vann-Nett.

Norge har 28 953 kilometer fastlandskyst og 100 915 kilometer kystlinje når øyene tas med.

Langs denne kysten må mulige utløpsbekker vurderes systematisk. [10–12]

Til slutt må bevilgningene svare til oppgaven

I 2026 fordelte Miljødirektoratet 20 millioner kroner til 41 vannmiljøprosjekter utenfor Oslofjordens nedbørfelt, mens det ble søkt om nær 44 millioner kroner.

En annen, bred naturrestaureringsordning tildelte 12,3 millioner kroner til elver og bekker. For Oslofjorden var det satt av en særskilt ramme på 90 millioner kroner til en rekke vannmiljøformål.

Dette er utvalgte statlige ordninger, og tiltak finansieres også fra andre kilder. Summene viser likevel at rammene for praktisk restaurering er små og oppsplittede.

Tiltak i bare 44 bekker rundt Oslofjorden har et grovt kostnadsoverslag på 12,5 millioner kroner. [11, 13, 14]

Og de andre nordiske landene gjør det

Sverige: I 2026 er 69 millioner svenske kroner fordelt til restaurering av innsjøer, vassdrag og hav. I tillegg er 33 millioner svenske kroner satt av til medfinansiering av pågående LIFE-prosjekter, hovedsakelig innen vannrestaurering. Ecostreams for LIFE har et samlet prosjektbudsjett på 179 millioner svenske kroner for perioden 2021–2026 til restaurering av vassdrag og våtmarker. [22]

Danmark: I 2026 er 34,5 millioner danske kroner satt av til kommunal restaurering av små vassdrag, med inntil 100 prosent prosjektfinansiering for blant annet fjerning av hindre, utlegging av gytegrus og gjenslynging. I tillegg var rammen for den EU-medfinansierte ordningen for større vassdrag 104 millioner danske kroner i første halvår 2026. [21]

Finland: Landet har et eget NOUSU-program for vandringsfisk. I september 2026 foreslo regjeringen ytterligere 2 millioner euro til NOUSU og Helmi, rettet mot fjerning av vandringshindre i 2027.

Beløpene gjelder ulike tiltak, år og valutaer, men dokumenterer at nabolandene har konkrete, øremerkede restaureringsløp. Norge bør løfte sitt eget ambisjonsnivå og etablere en sammenhengende satsing. [17–19]

Eksempler på finansiering i Norden

Land/år	Beløp i landets valuta	Hva pengene gjelder
Norge 2026	20 mill. NOK; 12,3 mill. NOK; 90 mill. NOK	Vannmiljø utenfor Oslofjorden; naturrestaurering i elver/bekker; bred Oslofjordramme. [13, 14]
Sverige 2026	69 mill. SEK + 33 mill. SEK	Restaurering i innsjø, vassdrag og hav; medfinansiering av LIFE-prosjekter. [17]
Danmark 2026	34,5 mill. DKK; 104 mill. DKK	Nasjonal ordning for små vassdrag; EU-medfinansiert ramme for større vassdrag i første halvår. [18, 21]
Finland 2027	Forslag: 2 mill. EUR ekstra	NOUSU og Helmi: fjerning av vandringshindre. [19]

Beløpene har ulike formål og viser de navngitte ordningene, ikke samlede nasjonale utgifter. Årsbevilgninger og flerårige prosjektbudsjetter skal ikke summeres, siden statlig medfinansiering kan inngå i begge.

Kilder

[1] Klima- og miljødepartementet, invitasjon til innspill, 16.09.2026, ref. 26/4470.

[2] NORCE LFI, Tiltakshåndbok for bedre fysisk vannmiljø (2023).

[3] Miljødirektoratet, Nasjonal handlingsplan for restaurering av vassdrag, publisert 03.07.2026.

[4] Hol mfl., «Metode for beregning av tapt ungfiskproduksjon», VANN 3/2019.

[5] Pulg, Espedal og Postler, NORCE LFI-rapport 562, Straumevassdraget 2023 og 2024.

[6] Pulg, Vollset og Lennox, Hydrobiologia (2019), 40 vestlandsvassdrag.

[7] Berntsen, NMBU masteroppgave (2022), 15 sidebekker til Verdalselva.

[8] Pulg mfl., Hydrobiologia (2021), åtte gytegrustiltak i tre elver.

[9] NVE, Årsrapport for sikrings- og miljøtiltak 2025, rapport 7/2026, s. 11.

[10] Lakseregisterets kart, om lag 1 300 utløpspunkter; flere strekninger kommer til.

[11] Naturanalyser, Sjøørretbekker i Oslofjorden, rapport GN 1-2025, for NJFF.

[12] Kartverket, Den norske los, bind 1: kystlinjens lengde.

[13] Miljødirektoratet, 41 prosjekter for bedre vannmiljø, 16.06.2026.

[14] Miljødirektoratet, Rekordutdeling til naturrestaurering, 28.04.2026.

[15] NVE, Elvenettverk/ELVIS, kartgrunnlag for elver og bekker.

[16] Gaulavassdraget vannområde, Restaurering av sidebekker Gaula: tiltak 2024.

[17] Havs- och vattenmyndigheten, 2026: 619 miljoner till åtgärder, 18.02.2026.

[18] Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø, vandløbsrestaurering, 07.09.2026.

[19] Finlands regjering, budsjettlinjer for NOUSU og Helmi, september 2026.

[20] Blokken grunneierlag, prosjektbeskrivelse og tiltaksplanens tre trinn.

[21] SGAV, vandløbsrestaurering EHFAF: ramme på 104 mill. DKK i første halvår 2026.

[22] Havs- och vattenmyndigheten, Ecostreams for LIFE: 179 mill. SEK i 2021–2026, 16.01.2024.